

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1741

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369546628

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369546628>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546628>

LOG Id: LOG_0048

LOG Titel: Caput Vigesium Septimum. Myrtus Amboinensis. Hurong. - XXVII. Hoofdstuk. Amboinsche Myrte-Boom

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

præparant, quo suum illiniunt caput; Quidam Javanici & Malaicenses his quoque foliis sua implent pulvinaria jucundi odoris gratia, sed qui nostræ nationi nimis gravis foret. Eadem hæc folia sereno collecta die, atque in aperto aëre parum exsiccata, cistisque inposita, per gravem odorem varia arcent infecta, quædam autem folia aliquando manibus conterenda sunt, ut hinc odor Cardamomi penetrans magis excitetur. Diciturque pulvinaria hisce inpleta foliis cimices ex cubiculis fugare.

Sari seu paleosum semen ex fructibus decidens separatim colligitur ac venditur in aromaticis cistis, quod medicinalibus quoque inservit potionibus Dju-Djambu dictis, sed aliis semper mixtum ingredientibus.

Arbusculæ juniores prudenter effossæ in hortis transplantari possunt, ubi etiam progerminant, uti bis experti fuimus.

Folia calidiore collecta die, licet penitus sicca inponantur sacco, ita sponte incalescunt, ac humida sunt, acsi in aqua forent macerata. Si hæc dissecentur, & aquæ infundantur, ut per noctem fermentent, sique dein destillantur, oleum extrahitur ex his tenue, pellucidum, ac subtile, sed parva tantum quantitate, ita ut ex duobus faccis, his foliis inpletis, vix tres Olei istius Drachmæ eliciantur, quod fortissimum Cardamomi spirat odorem, sensim autem jucundius est, sed facillime avolat. Hujus olei binæ guttæ cum cerevisia vel vino propinatae sudores excitant vehementes, cui fini apta medicamenta India exhibet perpaucæ.

de Olie) maaken, waar mede zy bet boofst bestryken: Zommige Javanen en Malysers vullen ook baar slaap-kussens met deze bladeren, om des goeden reuks wille, doch die voor onze Natie te swaar zoude zyn: Dezelfste bladeren by een belderen dag vergadert, in de lucht wat gedroogt, en dan in kisten of kasten gelegd, beletten met baar sterken reuk, datter geen Kackerlakken, of ander ongedierte in en komen, doch men moet zomtyds eenige bladeren met de bant aan stukken vryven, op dat daar door de Cardamoms reuk werde opgewekt: En men zegt ook dat de kussens, met deze bladeren gevult, de weeghuizen uit de bedsteden verdryven.

Het Sari, of kafachtige Zaat uit de vruchten vallende, wert afzonderlyk vergadert, en in de Kruit-doozen verkogt, dienende al mede tot Medicynale drankjes, of Dju Djambu, doch altyd met andere dingen gemengt.

De jonge boompjes voorzigtig uitgegraven, kan men in de Thuinen verplanten, en daarze ook opkomen, gelyk my tot tweemaal toe gebeurt is.

Deze bladeren, op een beetten dag gants droog vergadert, en in een zak gedaan, zullen zodanig broeyen, datze beet worden, en's anderen daags zynze zo nat, als ofze in 't water gelegen hadden. Kapt deze in stukken, giet water over, en laatze eenen nacht fermenteren, en distilleertze daar na, zo krygt gy een dunne klaare en subtile Olie, hoewel zeer weinig, en van twee zakken vol bladeren, qualyk drie Drachmas, riekende zeer sterk naar Cardamom, doch wert metter tyd lieflyker, en verrookt of verollegt ook licht. Van dezen Olie een paar droppen met Bier of Wyn ingenomen, doet geweldig zweeten, waar toe men anders in Indiën weinige bequame Medicamenten heeft.

EXPLICATIO

Tabula Decima Septima.

Quæ binas exhibet ARBORIS ALBÆ minores species, quarum *Figura prima* illam denotat, quæ CAJU KILAN incolis vocatur, a me autem MYRTO-LEUCODENDRON foliis lanceolatis, incurvis; fructus in inferiore ramorum parte gerens.

Figura secunda illam, quæ DAUN POËTI KITSJIL incolis vocatur. Hanc nomino MYRTO-LEUCO-DENDRON foliis lanceolatis acutis, floribus & fructu spicatis.

UYTLEGGING

Van de zeventiende Plaat.

Dewelke vertoont twee kleine zoorten van de WITTE BOOM, waar van de eerste *Figuur* verbeeldt die geene, die CAJU KILAN van de Inlanders genaamt wert, doch van my MYRTE-WITTE-BOOM met Lanzets-gewyze kromme bladeren: dragende zyn vrugten aan het onderste gedeelte der stelen.

De tweede *Figuur* de andere, dewelke DAUN POËTI KITSJIL van de Inwoonders genaamt wert. Deze noem ik MYRTE-WITTE-BOOM, met puntige Lanzets-gewyze bladeren, met vruchten, en bloemen als een koom-helm groeiende.

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

Myrtus Amboinensis. Hurong.

Hæc minima Caju-Puti species est, forma & sapore Myrtum angustifoliam æmulans: neque in adultam excrevit arborem, sed truncum dat parvum, immo sæpe humiliorem, quam præcedens. Truncus hic plerumque pedis crassitiem habet, raro cruris, qui obducitur quoque tenui, rugoso, sicco, & fisso cortice: Rami plurimum eriguntur, inque minores divisi sunt tenues a lignosis ramulos, qui comam constituunt elegantem, ita ut e longinquo ingentem referat Rosmarinum: Folia irregulari ordine locata sunt, atque adeo arcte ramulos ambiunt, ut eos tegant, quæ transversalem circiter digitum longa, culmum vel pennam lata sunt, ab inferiore parte magis acuminata quam superiore, seu ad finem, ubi subrotunda sunt, quædam autem apicem gerunt subtilem, ac notabilem nervum habent intermedium, cum binis aliis lateralibus, medio multo minoribus, coloris læte virentis, saporis ex acido aromatici, cum parva adstrictione, nec adeo acria sunt quam præcedentium, sed magis grata: Si inferiora ramulorum foliola decidunt, quod mensibus Septembri & Octobri observatur, superiora racemosa quasi persistunt, cum minoribus quibusdam intermediis, sicque omnia simul floris formam exhibent.

Flores sunt parvi, Alcannæ flosculis similes, unguis digi-

XXVII. HOOFDSTUK.

Amboinsche Myrte-Boom.

It is het kleinste slag van de Caju-Puti, in gedaante en smaak de Myrtus Angustifolia naast by komende: Het wert mede geen volwassen boom, maar blyft een kleine stam, en zomtyds nog laager, dan de voorgaande. De stam heeft gemeenelyk de dikte van een been, zelden van een dye, en mede met een dunne, ruige, drooge, en gescheurde schorsse: De takken staan meest overeinde, en zyn verdeelt in zeer dunne en boutachtige ryskens, makende een cierlyke kruin, zo dat bet van verre een groote Rosemaryn-boom gelykt. De bladeren staan zonder orde, en zo digt om de ryskens, datze dezelve bedekken, omtrent een dwers-vinger lank, en een stroobalm of sjaft breed, van achter spitzer dan van voren, alwaarze meest ront zyn, zommige met een zeer kleine spitze, midsgaders een merkelyke middel-zenuwe, en nog twee andere, die langs de zyden loopen, veel subtylder dan de middelste, van couleur blyd-groen, van smaak uit den zuuren speceryachtig, met een kleine zamentrekking, en zo scherp niet als de voorgaande, maar wat lieflyker: Als de achterste blaatzes van de ryskens afvallen, 't welk geschiet in September en October, zo blyven de voorste in trosjes staan, met eenige kleindere blaatzes daar tusschen, en maken also gezamentlyk de gedaante van een bloem.

Het bloeizel zyn kleine bloempjes, die van de Alcanna

digiti magnitudinem circiter habentes, ex quinque albicantibus subrotundis & parum rugosis constructi petalis, in quorum centro viginti & viginti quinque stamina apparent, atque in horum centro erigitur pistillum erectum acuminatum.

Fructus sunt rari, hinc inde brevissimis insidentes pedunculis, solitarii, magnitudine Pisi vel Myrtilli, persistente pistilli apice in foveola inpressa, fructus hi formam habent rotundam, qui rugosi sunt, in quinque sulcos divisi, coloris nigricantis, suntque sicci ac resinosi, intus in quinque cellulas divisi; in quibus singulis semen reconditur parvum, fuscum, paleaceum, instar fili dissecti. Baccæ hæ saporem habent aromaticum, sed debilem, Myrti baccis accedentem, semen autem insipidum est: Singula bacca rotundo ac plano disco, percarpio puta, inponitur, persistente nec facile deciduo, sed diu in arbore remanet, cumque pedunculo tandem decedit, sed raro vel nunquam semen hoc novas progerminat arbusculas: Baccæ hæ arbori junctæ per maturitatem in quinque dehiscunt partes, semen suum projicientes.

Arboris hujus trunci plurimum in altum eriguntur, lignumque dant durum, per longitudinem facile findendum; Mense aprili flores proveniunt, fructusque mensibus pluviosis conspiciuntur, qui tam diu supersunt, donec alii iterum prodeant flores.

Nomen. Latine *Myrtus Amboinensis*: Amboinice *Hurong* & *Hulong*, in Luhoe *Lele*, quidam Malaicensi vocabulo hanc vocant *Caju-Puti*, seu *Camelan-Daun Kitsjil*, quod nomen cum præcedenti commune est.

Locus. In humilibus ac sterilibus crescit montibus, æque ad litus quam in media regione, qui humilibus gaudent plantis, & Soli bene expositi sunt: Solum quoque amat nigrum, hinc inde majoribus mixtum lapillis. Optimas ac sapore fortissimo refertas inveni in montibus, ad borealem *Luciela* partem sitis, æque ad litus, quam in collibus humilioribus prope *Liela*, quæ ambo sunt loca parvæ *Cerame*: In Amboina quoque occurrit, sed altiore ibi erigit truncum in media regione plerumque in illustribus & apertis silvis, in quibus Dammar-arbores crescunt, vel aliquando etiam Kilang-arbores inveniuntur, uti in *Enne* montibus, & ad promontorium *Nussanive*; In *Keya* & insulis ad Eurum sitis hæc quoque reperitur arbor.

Ufus. Medicinales ejus virtutes ab Amboinensibus nondum sunt exploratæ, recti tantum ejus trunci adhibentur ad tectorum fulcra, quum lignum ejus sit durum ac durabile, ut & ad manubria securium & cultrorum majorum: Elegans hujus arbusculæ forma digna est, ut ipsa in hortis transplantetur & colatur, quod fieri quoque potest, si adhuc tenera prudenter effodiatur cum adhærente nigricante terra, nec ejus radices lædantur, raræ enim, quibus gaudet, siccæ admodum sunt, ac sæpe ad truncum supra terram arcuatæ sunt. Sique tali modo mensibus pluviosis transplantetur, elegantiores in hortis format comam, quam in silvis, & ad horti ornamentum solummodo infervit: Ex deciduis feminibus nullas observavi propululare arbusculas, nec rami facile etiam radices agunt, quum aridi admodum sint.

In *Alangh* montibus hæ arbores repertæ fuere ad hominis crassitiem, sed detectum fuit ex variis concretis fuisse truncis, qui labore parvo separari poterant, ac quisque tenui obductus erat cortice, lignum autem adeo durum erat, ut secures recufaret, hasque frangeret, ita ut non nisi magna vi findi hoc lignum ac vix posset.

gelyk, en omtrent zo groot als de nagel eens vingers, gemaakt van vyf witte, ronde en wat rimpelige blaatzjes, en daar binnen twintig en vyf en twintig witte draatzjes, midsgaders in de midden een groen beuveltje, met een rechte spitze daar op.

De vruchten zyn weinig, hangende hier en daar enkelt op korte steeltjes, van de grootte als erwten of Myrtille-kraack-bezien, met het voornoemde spitsje daar boven op, staande in een kuiltje, zy hebben een ronde gedaante, doch zyn niet effen, maar rimpelig, en in vyf voorens of ribben verdeelt: Van couleur rookachtig-swart, of donker-bruin, droog, en bartachtig, van binnen mede in vyf Celletjes verdeelt, en daar in een klein, bruin, en kafachtig Zaat, als gaaren dat in stukken gesneden is. De bezien hebben een speceryachtigen, doch geen scherpen smaak, zeer na by de Myrte komende, maar het Zaat niet: Yder bezie staat op een ront en plat schyffe, dat niet ligt afvalt, maar lang aan den boom blyft, en eindelyk met steel en al afvalt, doch zelden of gene jonge boompjes voortbrengt: Nog aan de boom hangende slyttenze haar in vyf deelen, en werpen dan zo hun Zaat uit.

De stammen wassen meest regt op, en hebben een hart hout, dat echter in de lengte ligt splyt, de boom bloeit in April, en de vruchten ziet men in de regen Mouffons, dewelke daar aan zo lange hangen, tot datze wederom bloeit.

Naam. In 't Latyn *Myrtus Amboinica*, in 't Amboins *Hurong* en *Hulong*, op Luhoe *Lele*; zommige noemenze in 't Maleys *Caju-Puti*, of *Camelan-Daun Kitsjil*, een naam met de voorige gemeen.

Plaats. Zy waft op laage en kaale bergen, (zo op strant, als landwaart in) die laage ruigte hebben, en wel ter Zonne staan: Wil ook wel een swarte gront hebben, hier en daar met groote steenen gemengt, de beste en sterkste van smaak heb ik gevonden op de bergen, die benoorden *Luciela*, aan de strant leggen, en ook op de laage heuvelen by *Liela*, beide plaatzen op klein *Ceram*: Op *Amboina* vint menze mede, doch hooger van stam, ook heel landwaart in, en gemeenelyk in ligte Boschen, daar *Dammar*-boomen staan, of zomtyds ook *Kilang*-boomen, als op het gebergte van *Enna*, en op den boek van *Nussanive*: Op *Key* en in de Zuit-ooster Eilanden heeft men al mede dezen boom.

Gebruik. Zyne Medicynale krachten zyn tot nog toe by de Amboineezers niet onderzocht: Alleenlyk werden de rechte stammen gebruikt tot sparren aan de daken, en ook om dat het hout hart en durabel is, tot steelen van bylen, en begten van boumessen: De fraaye gedaante van dit boompje verdient wel, dat men 't in de hoven verplant, en 't welk ook wel geschieden kan, als menze kleen zynde, voorzigtig uitgraaft met hun naaste swarte mulle aarde, en geen wortelen daar van komt te quetzen, want de weinige, dieze hebben, zyn dor, en maken zomtyds aan den stam boven de aarde een bogtje: en zynde aldus in de regen-maanden verplant, zo schiet het ook op met een cierlyker kruin, dan in de wildernissen: Dienende alleenlyk tot cieraat van een thuin: Van de afgevallene Zaatjes heeft men nog geen boompjes zien voortkomen, en de takken laten zig ook niet verplanten, om datze zeer droog zyn.

In 't gebergte van *Alangh* heeft men deze boomen gevonden; zo dik als een man, doch men bevont, datze uit verscheide stammen t'zamen gegroeit waren, die men na eenige moeite van malkander konde scheiden, en ieder stuk was met een dunne schorffe bekleet, zo hart van hout, dat de bylen daar van in stukken sprongen, en met een groote moeite naauwlyks konde doorgezaagt werden.

EXPLICATIO

Tabule Decima Octava.

Exhibentis ramum *Myrti Amboinensis montanae*, *HURONG* vocatæ.

UYTLEGGINGE

Van de achtiende Plaat,

Verbeeldende een Tak van den Amboinschen *Myrten-Boom* *HURONG* genaamt, en op de bergen groeiende:

